

การสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรีย์ The Self-construction of Organic Farmers

วรฉัตร วรวิวัฒน์¹
Warachart Wariwan¹

Received : 10 ม.ค. 2563
Revised : 15 เม.ย. 2563
Accepted : 17 เม.ย. 2563

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรีย์ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ในแนวทางการศึกษาเรื่องเล่าแบบพุทธรูป โดยทำการศึกษาในพื้นที่ชุมชนนาดี (นามสมมติ) อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงเรื่องเล่า เพื่อการสนทนาเชิงลึกกับชาวนาอินทรีย์ จำนวน 13 คน จากนั้น จึงนำข้อมูลจากการสนทนาสร้างเป็นมโนทัศน์และเชื่อมโยงมโนทัศน์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันตามประเด็นของเรื่องเล่า และนำไปสู่การสร้างความรู้ผ่านเรื่องเล่า

ผลการศึกษาพบว่า ชีวิตการทำนาที่ปรับเปลี่ยนสู่วิถีแบบอินทรีย์นั้น ถูกสร้างผ่านอำนาจ ความรู้ และความจริง เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ อย่างไรก็ตาม ในมิติของการสร้างความเป็นตัวตนนั้น ชาวนาสามารถทำอินทรีย์ที่สัมพันธ์ไปกับ เงื่อนไขและบริบทของการดำรงชีวิต โดยมีวิธีการเข้าถึงความจริงของความเป็นอินทรีย์ที่แตกต่างหลากหลาย สามารถเลือกสรร วิธีการทำอินทรีย์อย่างเหมาะสมภายใต้เป้าหมายทางสังคมว่าด้วยการผลิตอาหารปลอดภัย

คำสำคัญ : ชาวนาอินทรีย์, อำนาจ, เทคโนโลยีแห่งตัวตน

Abstract

The objective of this research was to study the self-construction of organic farmers. This study was a qualitative research through Foucauldian Narrative Approach, done by conducting semi-structured interview and in-depth discussion with 13 organic farmers. This research was held at Nadee Community (assumed name) in Selaphum District, Roi Et Province. The data from the group discussion were created the concept and connected the various concepts together according to the narrative issues and led to knowledge creation through narrative.

The study found that farming life that have changed to organic way was created through the power, knowledge and truth of organic agriculture. However, organic farmers in the dimension of organic self-construction have designed organic farming on relationships with the conditions and contexts of living, and have different ways to access the truth of organic-ness and can choose the suitable organic farming methods under the social goals on safe food production.

Keywords : Organic farmers, Power, Technologies of the Self

บทนำ

แม้การพัฒนาประเทศจะก้าวไปในทิศทางใด สังคมไทยก็เป็นสังคมที่ไม่เคยละทิ้งอาชีพการทำนา และหากมองในแง่ ยุคสมัยของการทำนาแล้ว ในอดีตชาวนามีการปลูกข้าวเพื่อการยังชีพและบริโภคในครัวเรือน บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง เป็นสำคัญ แต่เมื่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (modernization) อาชีพชาวนาถูกผูกโยงกับคุณค่าใหม่ในเชิงการผลิต เพื่อการค้าบนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้การทำนาแบบพอเพียงชีพไม่สามารถตอบสนองเป้าหมาย

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์สังกัดคณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด อีเมล: warachara@hotmail.com

¹ Assistant professor Dr., Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University, Email: warachara@hotmail.com

ของการพัฒนาได้ จากการผลิตแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาธรรมชาติ สู่การจัดการไร่นาแบบเกษตรกรรมสมัยใหม่ (modern agriculture) มีการปรับปรุงกระบวนการผลิตที่เน้นการสร้างผลผลิตให้มีคุณภาพในปริมาณต่อไร่ที่มากขึ้น มีการนำปัจจัยการผลิตที่เรียกว่า “สารเคมี” มาใช้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่กระบวนการเตรียมดิน การเพาะปลูก และการบำรุงดูแลต้นข้าว ซึ่งผลพวงจากระบบเกษตรกรรมเคมี ทำให้ชาวนาต้องพึ่งพาทั้งองค์ความรู้สมัยใหม่และปัจจัยการผลิตจำพวกปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง สารควบคุม และกำจัดศัตรูพืชเป็นจำนวนมากขึ้นในทุกฤดูกาลเพาะปลูก ซึ่งการลงทุนไปกับการใช้สารเคมีทางการเกษตรก็ทำให้ชาวนามีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันสารเคมียังส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชาวนาและผู้บริโภค และยังก่อความสูญเสียต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก

จากปัญหาของระบบเกษตรกรรมสมัยใหม่/เกษตรกรรมเคมีที่ส่งผลกระทบต่อชาวนาทั้งในด้านต้นทุนการผลิต สุขภาพของตนเองและผู้บริโภค และต่อสิ่งแวดล้อมนี้ แนวคิดทางการเกษตรที่เรียกว่า “เกษตรกรรมอินทรีย์” (organic agriculture) ถูกพัฒนาขึ้นบนฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ อันมีเป้าหมายเพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้เกิดการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ เพื่อการผลิตอาหารปลอดภัย อันเป็นการปกป้องชีวิตผู้คนและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในห่วงโซ่การผลิตอาหารให้สามารถอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกันได้ (Kristiansen, Taji and Reganold, 2006 : 12-13) ด้วยหลักการเช่นนี้ จึงทำให้วิถีคิดของเกษตรกรรมอินทรีย์เข้ามาสร้างปฏิบัติการทางการเกษตรในสังคมเกษตรกรรมไทย จนทำให้สังคมชาวนาจำนวนหนึ่งสามารถปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต จากการทำนาที่ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นสู่การทำนาแบบปลอดสารเคมี ที่เรียกว่า “การทำนาอินทรีย์”

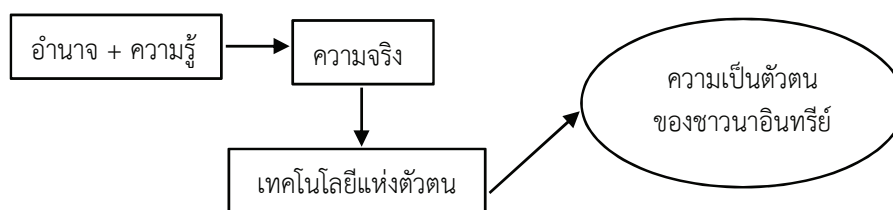
ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษากลุ่มคนทำนาอินทรีย์ เพราะเป็นกลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนวิถีเกษตรอินทรีย์ของสังคมไทย ในฐานะผู้ผลิตอาหารปลอดภัยสู่ผู้บริโภคทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และสังคมประเทศชาติ ซึ่งงานวิจัยนี้จะใช้คำแทนกลุ่มคนที่ทำนาอินทรีย์ว่า “ชาวนาอินทรีย์” (organic farmers) ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามการวิจัยว่า การสร้างตัวตนในความเป็นชาวนาอินทรีย์เกิดขึ้นอย่างไร และเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ บริบท และวิถีการผลิตแบบใด

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรีย์ ในพื้นที่ชุมชนนาดี (นามสมมติ) อำเภอสว่างภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

กรอบแนวคิด

งานวิจัยนี้ มีการนำแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ ว่าด้วยอำนาจ ความรู้ ความจริง และเทคโนโลยีแห่งตัวตน มากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยเป็นการชี้ให้เห็นว่า ระบบความสัมพันธ์ของอำนาจและความรู้ได้สร้างความจริงของการเป็นชาวนาอินทรีย์ โดยชาวนาอินทรีย์มีการสร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน ซึ่งเป็นวิธีการของอัตบุคคลในการเข้าถึงความจริงว่าด้วยความเป็นชาวนาอินทรีย์ โดยการออกแบบวิธีการทำนาที่สัมพันธ์ไปกับบริบทและเป้าหมายของการดำรงชีวิต จนนำไปสู่การสร้างความเป็นตัวตนในวิถีนาอินทรีย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาการสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรีย์นี้ ดำเนินการวิจัยด้วยวิธีวิทยาเรื่องเล่าแนวฟูโกต์เดียน (Foucauldian Narrative Approach) ซึ่งเกิดจากการปรับปรุงความคิดทางการวิจัยที่พัฒนาวิธีการศึกษาเรื่องเล่าในแบบชีวประวัติ (biography) และอัตชีวประวัติ (auto-biography) ซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์ของบุคคลในแบบวงศาวงศ์ (genealogy) มาเป็นวิธีการศึกษาที่ประยุกต์ความคิดของฟูโกต์ (Foucault) เข้ามาใช้ในการศึกษาเรื่องเล่า ดังนั้นเรื่องเล่าแนวฟูโกต์เดียน จึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (relation of power) ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจหลัก

ของความคิดแบบพุทโกต์ โดยวิเคราะห์ไปที่การมีปฏิสัมพันธ์ต่อเทคโนโลยีแห่งตัวตน (technologies of the self) (Tamboukou, 2013 : 90-94) ซึ่งมนุษย์เป็นผู้ปฏิบัติต่อร่างกาย จิตวิญญาณ ความคิด และกำกับวิถีทางดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นวิธีการที่เกิดขึ้นโดยตัวเองหรือได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่น เพื่อเปลี่ยนผ่านตัวเองไปสู่ความสุข ความบริสุทธิ์ ความสมบูรณ์ การมีปัญญา และความยั่งยืน (Foucault, 1988a :17-18) โดยเทคโนโลยีแห่งตัวตนซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์นี้ จึงมีใช้การปฏิบัติที่ปราศจากข้อกำหนด หลักเกณฑ์หรือบรรทัดฐาน แต่ทุกวิถีปฏิบัติอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือแบบแผนของอำนาจ (form of power) (Foucault, 1983 : 212) ที่สร้างกรอบหรือแบบแผนการนำทางแห่งการปฏิบัติต่าง ๆ (a conduct of conduct) (Foucault, 1980 : 133) ดังนั้นการศึกษาการสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรี จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่ที่ทำให้เกิดการกระบวนการปฏิบัติต่อชีวิตหรือการจัดการชีวิตการทำงานอินทรีของชาวนา ซึ่งเป็นผู้กำหนด ผู้เลือกสรรวิถีการทำงานอินทรีอย่างเหมาะสมและสอดคล้องไปกับความต้องการและความจำเป็นในชีวิตของตน จนนำไปสู่การสร้างความเป็นตัวตนบนแนวทางการทำงานอินทรีและการเป็นชาวนาอินทรีของตนเองได้

1. สนามการวิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยใช้แนวคิด/ทฤษฎีเข้ามากำหนดสิ่งที่ต้องการศึกษา (theoretical base) หรือเป็นแนวทางในการเลือกสนามการวิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงทำให้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษากระบวนการสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรี ณ ชุมชน “นาดี” (นามสมมติ) ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยชุมชนแห่งนี้ มีการทำงานอินทรีเป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปี มีการปรับเปลี่ยนวิถีการทำงานซึ่งไม่เพียงแต่การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีทางการเกษตรเพื่อดูแลสุขภาพของตนเท่านั้น แต่ยังสามารพัฒนาวิถีการทำงานอินทรีสู่การพึ่งพาตนเองทั้งในกระบวนการผลิต การใช้ปัจจัยการผลิต และการขายผลผลิตตามความจำเป็นในการดำรงชีวิต โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ที่ร่วมสนทนาเพื่อสร้างความรู้ผ่านเรื่องเล่า จำนวน 13 คน ใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (purposive sampling) และแบบบอกต่อ (snowball sampling) โดยคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ในการทำงานอินทรีจนสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองโดยไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตรในการทำงานโดยสมบูรณ์ ซึ่งการกำหนดจำนวนของผู้ให้ข้อมูลหลักนี้ เป็นไปตามความเพียงพอของข้อมูลต่อการวิเคราะห์ที่สามารถตอบคำถามการวิจัย และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ความเพียงพอของข้อมูลตามแนวทางการศึกษาของทฤษฎีฐานราก (grounded theory) ซึ่งมีการกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักโดยประมาณ 12-15 คน ซึ่งการอ้างอิงแนวทางการศึกษาของทฤษฎีฐานรากนี้ ก็เป็นผลมาจากการที่ผู้วิจัยได้นำวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของทฤษฎีฐานรากมาใช้ในการสร้างประเด็นของเรื่องเล่า (Bold, 2012 : 141) จึงทำให้ความเพียงพอของข้อมูลผ่านการศึกษาเรื่องเล่าแนวพุทโกต์เดียนมีความเชื่อมโยงไปกับการกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักตามแนวทางของทฤษฎีฐานรากด้วยเช่นกัน

2. การเข้าถึงเรื่องเล่า

“การเข้าถึงเรื่องเล่า” หรืออีกนัยยะหนึ่งคือ “การเก็บรวบรวมข้อมูล” ในงานวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างกันของชาวนาอินทรีและนักวิจัยเพื่อสร้างความรู้ในงานวิจัย ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว การเข้าถึงเรื่องเล่าสามารถเกิดขึ้นในหลากหลายช่องทาง เช่น การสนทนา การจดบันทึกประจำวัน จดหมาย ภาพเขียน หรือแม้แต่การเขียนประวัติชีวิตของตนเองผ่านหนังสือหรือเอกสารต่าง ๆ ก็สามารถนำไปสู่การศึกษาเรื่องเล่าได้ (Savin-Baden and Niekerk, 2007 : 463) แต่ผู้วิจัยได้เลือกแนวทางการสนทนา (Dialog) เพราะเห็นว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการเข้าถึงเรื่องเล่า ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักไม่ได้เป็นเพียงวัตถุแห่งการศึกษา แต่เป็นผู้สร้างความรู้ร่วมกับนักวิจัยผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในกระบวนการสนทนา โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เล่าเรื่องได้สะท้อนประสบการณ์อย่างเป็นอิสระ และนักวิจัยทำหน้าที่ในการเอื้ออำนวยให้เกิดประเด็นของเรื่องเล่า ทำให้ผู้เล่าเกิดกระบวนการสะท้อนคิดและการตีความตนเองผ่านประสบการณ์ ทั้งนี้ จะทำให้ผู้เล่าซึ่งเป็นชาวนาอินทรีได้จัดระเบียบประสบการณ์ของตนเอง มีการสร้างคุณค่า ความหมาย และตัวตน

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องเล่า

ข้อมูลที่เกิดจากกระบวนการสนทนาซึ่งนักวิจัยได้ทำการสื่อสารและแลกเปลี่ยนทัศนะต่าง ๆ กับชาวนาอินทรี จนทำให้การวิจัยได้ตัวบทของเรื่องเล่า (narrative texts) ซึ่งเป็นคำพูดและประโยคที่เชื่อมโยงกันในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสนทนานั้น ผู้วิจัยจะนำตัวบทมาแยกย่อยและจัดการข้อมูลหรือนำมาถอดเป็นข้อมูลของเรื่องเล่า (narrative data) เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และตีความต่อไป โดยกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องเล่าได้เลือกใช้แนวทางการวิเคราะห์ประเด็นของเรื่องเล่า (narrative thematic analysis) ซึ่งให้ความสำคัญกับวิเคราะห์ประสบการณ์ (experience) ของผู้เล่าที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม (contexts) นั้น ๆ ซึ่งนักวิจัยต้องทำการค้นหาและระบุประเด็นที่เกิดขึ้นภายในเรื่องเล่า

(Bold, 2012 : 129) ซึ่งประเด็นต่าง ๆ นี้ เป็นการสร้างความเข้าใจต่อประสบการณ์ที่ทำให้เห็นกระบวนการสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรีย์ ดังนั้นวิเคราะห์ประเด็นของเรื่องเล่าจึงต้องสร้างชุดของประเด็น (set of themes) โดยในแต่ละชุดของประเด็นจะเป็นชุดของประสบการณ์การเป็นชาวนาอินทรีย์ ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นหลัก (core theme) ที่ทำให้มองเห็นว่าชาวนาอินทรีย์สร้างประสบการณ์ในเรื่องใดบ้าง หลังจากนั้น จึงแยกย่อยให้เห็นประเด็นรอง (sub theme) ที่สะท้อนให้เห็นว่าตัวตนชาวนาอินทรีย์ถูกประกอบสร้างจากของประสบการณ์ย่อยในเรื่องใดบ้าง

สรุปผล

จากกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องเล่า จึงนำมาสู่ผลการวิจัยที่กำหนดชุดของประเด็นเรื่องเล่า (set of narrative themes) การสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรีย์ ได้แก่ 1) จากชาวนาเคมีสู่ชาวนาอินทรีย์ 2) ชาวนานักจัดการดินปลอดสารเคมี 3) ชาวนานักจัดการพันธุ์ข้าวอินทรีย์บนฐานการพึ่งพาตนเอง 4) ชาวนานักจัดการน้ำเพื่อการทำนาอินทรีย์บนพื้นฐานของการดำรงชีวิต 5) ชาวนานักปักดำเพื่อปลูกชีวิตข้าวอินทรีย์ 6) ชาวนานักพัฒนาน้ำหมักชีวภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. จากชาวนาเคมีสู่ชาวนาอินทรีย์

กว่า 50 ปีที่ผ่านมา ชาวนาไทยได้รู้จักกับสารเคมีทางการเกษตร และใช้เป็นปัจจัยการผลิตที่ทรงประสิทธิภาพของการเพิ่มผลผลิตในการทำนา อย่างไรก็ตาม สารเคมีทางการเกษตรก็ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ต้นทุนการผลิต และความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมการทำนา จนทำให้ชาวนาหลายคนเริ่มตระหนักถึงผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและหันหลังให้กับวิธีการทำนาเคมีสู่วิถีนาอินทรีย์ บนความคาดหวังว่า ตนเองและครอบครัวจะมีสุขภาพที่ดีไม่เจ็บป่วยจากสารเคมี มีต้นทุนการผลิตที่ลดลง และสามารถพลิกฟื้นผืนดินทำนาให้อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ

“เพราะสุขภาพเป็นเรื่องสำคัญของชีวิต” ชีวิตที่ผูกติดกับการใช้สารเคมีของชาวนานั้น เป็นเพราะความสะดวกสบายในการเพิ่มผลผลิต เพียงแค่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีสูตรสำเร็จ ก็ทำให้ชาวนามีต้นทุนข้าวออกงามและเติบโตอย่างสมบูรณ์ แต่ในขณะเดียวกัน การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีชนิดต่าง ๆ นำมาซึ่งการสะสมสารพิษในร่างกาย สุขภาพของชาวนากลับแย่ลง ซึ่งชีวิตที่ขาดการรู้เท่าทันพิษภัยจากสารเคมีนี้ ได้ก่อวิกฤติสุขภาพดังที่เกิดขึ้นกับคนในครอบครัวของ *พร (นามสมมติ)* ซึ่งพ่อของเขาดังกล่าวกลายเป็นอัมพฤกษ์จากการใช้สารเคมีทางการเกษตรในการทำนามายาวนาน

“พ่อมิสารเคมีเข้าในเส้นเลือด จนเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต 5 ปี เกือบจะเอาชีวิตไม่รอด ท่านใช้ยาผิด พ่นยาสารเคมีเยอะ ลูดยาแบบไม่กลัวเลย ก็เลยได้นอนโรงพยาบาล 4 เดือนแบบไม่ได้ออกมาเลย เงินที่สะสมไว้ก็เอามารักษาจนเกือบจะได้ขายไร่ขายนา พอออกมาแล้วก็มาเป็นอัมพฤกษ์ อยู่ 5 ปี นี้อะคือบเรียนถึงเลิกใช้สารเคมี ก็เลยคิดว่า ทำได้กินก็ได้กิน ไม่ได้กินก็ไม่เป็นไร พุดถึงแรงผลักดันสู่การทำนาอินทรีย์ก็คือสุขภาพของคนในครอบครัว”

คำถามต่อการใช้สารเคมีว่าจะส่งผลต่อสุขภาพอย่างไรนั้น เป็นสิ่งที่ *พร* ไม่เคยได้คิดถึง เพราะการเติบโตมาจากครอบครัวชาวนาที่ใช้สารเคมีเป็นเรื่องปกติวิสัยของวิธีการทำนา จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันกับพ่อของเขา เมื่อสารเคมีที่สะสมในร่างกายมาหลายสิบปี ทำให้พ่อต้องล้มป่วยและเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาล ซึ่งแพทย์วินิจฉัยว่าสารเคมีสะสมในกระแสเลือด จนท้ายที่สุดพ่อของเขาดังกล่าวกลายเป็นอัมพฤกษ์ ด้วยผลกระทบที่รุนแรงต่อความรู้สึกและการดำเนินชีวิตของครอบครัวซึ่งไม่รู้เท่าทันพิษภัยของสารเคมีเช่นนี้ จึงทำให้ *พร* ได้ถูกคิดและทบทวนตนเอง เพราะถ้าหากเขายังคงใช้สารเคมีทางการเกษตรอยู่ต่อไป สักวันหนึ่งเขาก็จะต้องเจ็บป่วยจากสารเคมีเช่นกัน เขาจึงตัดสินใจหันหลังให้กับการใช้สารเคมีอย่างเด็ดขาด โดยเล็งเห็นแล้วว่า สุขภาพเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องใส่ใจ และพยายามจะมองหาหนทางอื่น ๆ ที่จะยังรักษาอาชีพการทำนาสืบต่อจากพ่อไว้ให้ได้ เขาจึงตัดสินใจเข้าไปเรียนรู้วิธีการทำนาอินทรีย์กับชาวนาที่เคยทำนาอินทรีย์มาก่อน ซึ่งการสวมรับความคิดของการปลูกข้าวอินทรีย์เข้ามาในชีวิต แม้จะยังไม่มั่นใจว่า จะสามารถนำมาซึ่งการมีผลผลิตที่ออกงามหรือไม่ แต่อย่างน้อยเขาก็ไม่ต้องเผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพที่ไม่รู้ว่าจะเมื่อไหร่จะเกิดขึ้นกับตนเอง การเผชิญวิกฤติสุขภาพอย่างรุนแรงของคนในครอบครัวจึงกลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของ *พร* จากชาวนาเคมีมาสู่การเป็นชาวนาอินทรีย์

“เพราะต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น” หากการลงทุนซื้อสารเคมีในการทำนา นำมาซึ่งการขายข้าวอย่างมีกำไรไปตลอดทุกอย่างก็คงดำเนินไปอย่างราบรื่น ชาวนาคงร่ำรวยจากการขายผลผลิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่เมื่อหันกลับมามองสภาพความเป็นจริง วิธีการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่วนเวียนซ้ำไปซ้ำมาในทุกรอบฤดูกาลผลิต กลับไม่ได้สร้างความมั่นคงต่อการมีรายได้จากการขายผลผลิตแม้แต่น้อย เมื่อชาวนาใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่อง ดินที่ใช้ปลูกข้าวก็เริ่มเสื่อมคุณภาพ ธาตุอาหารต่าง ๆ ตามธรรมชาติได้ถูกทำลายลงไปด้วยกระบวนการทางเคมี และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เคยเกื้อกูล

การทำนาที่ถูกทำให้ไร้ประสิทธิภาพ คงมีเพียงแต่สารเคมีเท่านั้นที่ชาวนาต้องใช้อย่างไม่มีทางเลือก ยิ่งเมื่อใช้สารเคมีในปริมาณที่มากขึ้น เพื่อทดแทนความเสื่อมโทรมของธาตุอาหารตามธรรมชาติ ชาวนาก็ต้องแบกรับต้นทุนการผลิตที่มากขึ้นในทุกฤดูกาลทำนาเช่นกัน ดังสิ่งที่เกิดขึ้นกับ ล่ำ (นามสมมติ) ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิกฤติของต้นทุนการผลิต จนกลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตสู่การเป็นชาวนาอินทรีย์

“นาสมัยใหม่ลงทุนมาก แล้วก็เปลืองทุน ค่าปุ๋ยก็แพง แต่ถ้าไม่ใส่เยอะกว่าเก่าก็ไม่ได้กินข้าวเม็ดใหม่ ๆ ก็ได้หลายอีหลี เอ็ดได้ง่าย ข้าวงามอีหลี ที่แรกก็ใช้คนละกระสอบต่อไร่ ก็รูปดี รูปงาม ข้าวก็หลาย คนนั้นก็เอาไปใส่แล้วได้หลาย ได้นั้นได้นี้ ก็ใส่มาเรื่อย ๆ ต่อมาก็เพิ่มเป็นสองกระสอบ แล้วก็สามกระสอบเพิ่มขึ้นมา ถ้าเป็นแบบนี้มันกับไหว ต้นทุนมันหลาย ข้าวมันได้หลายอยู่ แต่ต้นทุนหลายกว่าเก่า ต้นทุนลิเพิ่มขึ้นเท่าตัว เขาใช้ปุ๋ยปีหนึ่ง ๆ สองตันสามตัน ยาฉีดยี่ห้อเป็นหมื่นกว่าบาท ซ้อมมาฉีดยุคท้ายก็แค่คืนทุน เลยมานั่งคิดว่า เอ็ดแบบพอแมลงเบ่งจะได้กินบ่ ปุ๋ยก็อย่าใส่ ยา ก็อย่าฉีดยันลิเป็นอย่างไร”

ความตื่นตัวของการใช้สารเคมี เกิดจากการที่ได้เห็นข้าวมีความอุดมสมบูรณ์และได้ผลผลิตจำนวนมาก เมื่อใช้สารเคมีในช่วงแรกทำให้เขาสามารถขายผลผลิตได้อย่างมีกำไร เขากลายเป็นชาวนาที่ทันสมัยและก้าวหน้าของโลกของการเปลี่ยนแปลง และรู้สึกท้อแท้กลายเป็นผู้ลี้ภัยชีวิตของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาใคร เพียงแค่มุ่งมั่นใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น ก็สามารถยืนหยัดในการประกอบอาชีพได้ด้วยตนเอง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปนานวันปีแล้วปีเล่า ความคาดหวังของ ล่ำ กลับเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม แม้การทำนาเคมีจะนำมาซึ่งผลผลิตที่เต็มเม็ดเต็มหน่วยและสามารถขายผลผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนเงินตรา แต่การใช้สารเคมีในปริมาณเท่าเดิมกลับทำให้ข้าวมีผลผลิตที่ลดลง แตกต่างไปจากที่เคยใช้ในช่วงแรกเริ่ม และยาฆ่าแมลงก็ต้องเพิ่มปริมาณการใช้ขึ้นเรื่อย ๆ จากการปรับตัวตามธรรมชาติของแมลงด้วยเช่นกัน การแบกรับต้นทุนการผลิตจึงเป็นสิ่งที่เขาต้องเผชิญ จนท้ายที่สุด การปลูกข้าวไม่ได้นำมาซึ่งกำไรเหมือนที่เคยเป็น การขายข้าวจึงเป็นไปเพียงการนำเงินมาซื้อสารเคมีในรอบฤดูกาลถัดไป เมื่อเป็นเช่นนี้ เขาจึงเริ่มหันกลับมาคิดทบทวนในสิ่งที่เกิดขึ้นว่า การปลูกข้าวโดยการพึ่งพาสารเคมีไม่ได้สร้างความกินดีอยู่ดี หรือทำให้ครอบครัวของเขามีรายได้ที่มั่นคง แต่กลับต้องแบกรับต้นทุนการผลิต และถ้าชีวิตต้องดำเนินต่อไปเช่นนี้ การทำนาก็จะต้องขาดทุนและต้องขายที่นาหรือให้นายทุนเช่า ด้วยปัญหาที่เกิดขึ้น จึงทำให้เขาย้อนนึกถึงการทำนาที่เคยเรียนรู้จากพ่อแม่ ซึ่งในอดีตแม้ไม่เคยใช้สารเคมีก็สามารถปลูกข้าวเลี้ยงดูลูกหลานได้ พร้อมกับแสวงหาทางใหม่ ๆ ในการทำนา เรียนรู้วิธีการทำนาอินทรีย์โดยการศึกษาหาความรู้จากเพื่อนชาวนาอินทรีย์ในชุมชน และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จนทำให้เขามองเห็นวิธีการใหม่ ๆ ในการปรับปรุงผลผลิตโดยไม่ต้องพึ่งพาสารเคมี

“เพราะดินที่ไร้ชีวิต” การทำนาที่ต้องคลุกคลีอยู่กับสารเคมีในตลอดฤดูกาลทำนา ไม่ใช่เพียงชีวิตของชาวนาเท่านั้นที่จะต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วย แต่การทำนาเคมีอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี ยังทำให้ดินที่เคยมีชีวิต มีสภาพร่วนซุย มีไส้เดือนที่ช่วยพรวนดินในวิถีธรรมชาติ กลายเป็นดินที่ไร้ชีวิต เป็นดินที่มีความกระด้าง มีแต่ความแห้งแล้ง ดินที่ตรากตรำกับการใช้สารเคมีกลับไม่มีเวลาในการฟื้นฟูสภาพตนเองตามธรรมชาติ และนำมาซึ่งการสูญเสียธาตุอาหารตามธรรมชาติไปโดยปริยาย เมื่อสภาพของดินเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่มีวันหวนกลับ แม้ชาวนาจะทุ่มเทใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้นเพียงใดเพื่อทดแทนธาตุอาหารในดินที่เสื่อมสลาย ก็ไม่สามารถนำความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เคยมีในอดีตกลับคืนมาได้ ดังที่ บุญ (นามสมมติ) เล่าประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาเรื่องดินว่า

“ปุ๋ยเคมีเข้ามามันก็ตื่นเต็นอยากจะใช้จึงเริ่มใช้มา พอใช้ไปเห็นว่าได้ข้าวเยอะ เลยคิดว่าปุ๋ยเขานั่นมันดี ก็เลยทำตามเรื่อย ๆ พอทำตามเรื่อย ๆ มันเกิดดินกระด้าง ตอนนั้นใช้ควายไถ ไถยาก พอปี 2536 มีรถไถนาเดินตาม ก็เลยใช้รถไถ พอทำไปทำมาจนมันไถไม่ได้ ก็เริ่มสงสัยว่าทำไมนาเริ่มเป็นแบบนี้ ไถขึ้นจะปักดำไม่ได้ แต่ก่อนใช้ควายไถก็จะปักดำตามหลัง เลยมานั่งคิดว่ามันไม่ใช่แล้ว ทำมาเรื่อย ๆ แล้วมันเริ่มเห็นว่า ดินมันแข็งแล้งเรื่อย ๆ”

ปุ๋ยเคมีกลายเป็นความแปลกใหม่ในชีวิตของ บุญ เมื่อภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวนาในชุมชนใช้ปุ๋ยเคมีกันโดยทั่วหน้า จึงทำให้เขากลายเป็นคนหนึ่งที่ได้ทดลองใช้ปุ๋ยเคมีในไร่นา และเห็นว่าปุ๋ยเคมีได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงและอำนวยความสะดวกในการทำนาเป็นอย่างมาก เพื่อแค่หว่านปุ๋ยลงไปนาข้าวอย่างต่อเนื่อง ตามคำแนะนำที่ได้เรียนรู้มาจากผู้รู้ที่เข้ามาส่งเสริมให้ชาวนาใช้ปุ๋ยเคมี เขาก็สามารถสร้างผลผลิตได้อย่างมากมายต่างไปจากการทำนาในอดีต แต่เมื่อใช้ปุ๋ยเคมีไปเป็นระยะเวลาหลายปี ดินที่เคยไถอย่างง่ายกลับเริ่มไถยากขึ้น จากที่เคยใช้แรงงานควายไถกลับไม่สามารถดำเนินการเช่นเดิมได้ และดินก็เสื่อมสภาพลงไปในทุก ๆ ปี เมื่อสภาพดินที่เสื่อมโทรมรุนแรงนี้ เขาจึงต้องการยุติการใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนา เพื่อที่ฟื้นฟูดินให้กลับมาไถง่ายเช่นเดิม จุดเปลี่ยนสำคัญนี้ จึงทำให้ บุญ เลือกที่จะเปลี่ยนตนเองไปสู่การเป็นชาวนาอินทรีย์ บนความมุ่งมั่นที่จะฟื้นฟูดินให้กลับมามีชีวิต เพื่อส่งต่อผืนดินที่พร้อมต่อการทำนาในมิติใหม่สู่ลูกหลานของเขาต่อไป

2. ขาวนา นักจัดการดินปลอดสารเคมี

วิธีการทำนาอันมี “ดิน” เป็นทรัพยากรรากฐานสำคัญของการปลูกข้าวนั้น หากขาวนาสามารถปรับปรุงดินให้มีคุณภาพก็จะทำให้ผลผลิตมีคุณภาพตามไปด้วย ยิ่งสำหรับขาวนาอินทรีย์ด้วยแล้ว ความใส่ใจเกี่ยวกับการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของดินที่จะต้องปลอดการปนเปื้อนสารเคมีทางเกษตร ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างตัวตนในความเป็นขาวนาอินทรีย์

“จากนักเฝ้าผู้รักษาและใช้ตอฟางข้าวบำรุงดิน” หากย้อนกลับไปที่ก่อนที่ขาวนาจะปรับเปลี่ยนสู่การทำนาอินทรีย์นั้น ขาวนามักพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ตอฟางข้าวเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ และมักจะเผาตอฟางข้าวเพื่อให้แปลงนาโล่งเตียน ง่ายต่อการไถดิน เช่นเดียวกับ หนู (นามสมมุติ) ที่ไม่เคยรู้ว่า ตอฟางข้าวเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงดินอย่างไร เพราะในอดีตที่ผ่านมาในทุกฤดูกาลทำนา เขาจะเผาตอฟางข้าวเพื่อทำให้เกิดความสะดวกสบายในการไถดิน และยังคงอยู่เสมอว่า การปรับปรุงดินโดยใช้ปุ๋ยเคมีก็สามารถที่จะทำให้ดินมีธาตุอาหารที่จำเป็นสำหรับการเจริญเติบโตของต้นข้าวได้เป็นอย่างดี แต่ภายหลังจากที่เขามีโอกาสเรียนรู้แนวทางการทำนาอินทรีย์ ทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มขาวนาอินทรีย์ในชุมชน การได้รับคำแนะนำจากเพื่อนบ้านที่ทำนาอินทรีย์มาก่อน เขาจึงตัดสินใจที่จะทำนาอินทรีย์ และทำให้เขาเปลี่ยนความคิดและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการเผาตอฟางข้าวไปตลอดกาล

“แต่ก่อนเราไม่เห็นความสำคัญเพราะเราไม่รู้ เราก็เผาทิ้งไม่สนใจจะได้ไถง่าย แต่พอเรารู้หลังจากที่ไปศึกษาจากคนที่เขาทำนาอินทรีย์ เขาก็บอกว่าตอฟางก็จะทำให้ดินคุณภาพดี มีน้ำรักษาหน้าดิน ทำให้ดินไม่แห้งไม่แข็ง ตอฟางมันก็จะมีการจุลินทรีย์เป็นปุ๋ยที่สามารถทำให้ย่อยสลายเป็นพืชบำรุงดิน เราก็เลยลองทำและมันก็ได้ผลจริง ๆ ดินมันค่อย ๆ ดีขึ้น เริ่มเห็นความเปลี่ยนแปลงหลังจากทำอยู่สองสามปี ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่เคยเผาฟางอีกเลย เห็นเขาเผาฟางที่ไหนก็นึกถึงแต่หน้าตัวเองกลัวว่าข้างๆ เขาเผาแล้วมันลามมา”

การเรียนรู้จากผู้อื่นและการลงมือทำด้วยตนเอง ทำให้ หนู มีความคิดและการปฏิบัติต่อตอฟางข้าว ที่แตกต่างไปจากอดีต เขาทำความเข้าใจความหมายของดินแบบอินทรีย์ และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีการดูแลดินก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูก เขาหยุดการเผาตอฟางข้าว คอยระแวดระวังไม่ให้เกิดไฟไหม้ตอฟาง คอยสังเกตการเผาจากแปลงอื่นซึ่งอาจมีการลุกลามมาถึงแปลงนาของตนเอง เพราะเขาตระหนักแล้วว่า หากเผาตอฟางข้าวจะเป็นการทำลายความชุ่มชื้นในหน้าดินให้หมดไป และเมื่อใกล้ถึงช่วงฤดูกาลเพาะปลูกจึงดำเนินการไถกลบตอฟางข้าวในแปลงนา เขาทำเช่นนี้อยู่สองถึงสามปีจึงได้สังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับดินว่ามีสภาพที่ดีขึ้น ดินอ่อนตัวลง ไม่แข็งและมีสภาพที่แห้งเหมือนดินที่เคยเผาฟางมาในอดีต ตั้งแต่นั้นมาเขาจึงปฏิบัติเช่นนี้มาอย่างต่อเนื่อง บนการเล็งเห็นคุณค่าและความจำเป็นของตอฟางข้าวต่อวิธีการปรับปรุงดินแบบอินทรีย์ วิถีปฏิบัติของ หนู จึงทำให้เขาเปลี่ยนตัวเองจาก “การเป็นนักเฝ้าผู้รักษาและใช้ตอฟางข้าวบำรุงดิน” และเป็นมิติหนึ่งของการสร้างตัวตนให้ตนเองกลายเป็นขาวนาอินทรีย์ เช่นเดียวกับขาวนาอินทรีย์คนอื่นในชุมชนเล็ก ๆ ของเขา

“ปลูกถั่วเขียวเพื่อปรับปรุงดินและบริโภคในครัวเรือน” นอกจากการไถกลบตอฟางข้าวแล้ว การปลูก “พืชตระกูลถั่ว” ยังเป็นแนวทางสำคัญประการหนึ่งที่ขาวนาต้องดำเนินการในกระบวนการปรับปรุงบำรุงดิน เพราะในมิติของความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ชี้ให้เห็นว่า พืชตระกูลถั่วช่วยเพิ่มธาตุไนโตรเจนและเป็นอินทรีย์วัตถุให้แก่ดิน ทำให้ดินมีความร่วนซุยและทำให้โครงสร้างดินมีการปรับปรุงได้เร็วขึ้น ด้วยความจริงเช่นนี้ ขาวนาอินทรีย์จึงจำเป็นต้องเรียนรู้และจัดการการปรับปรุงบำรุงดินโดยใช้พืชตระกูลถั่วดังที่ เพ็ญ (นามสมมุติ) ได้เล่าประสบการณ์ในประเด็นดังกล่าวนี้ว่า

“ทางราชการเขามาส่งเสริม เขาก็บอกปลูกพืชตระกูลถั่ว พวกถั่วพรี ถั่วลิสง ปอเทือง ถั่วเขียว อะไรพวกนี้แหละ เขาบอกว่าแล้วแต่ใครจะปลูกอะไร ขอให้ปลูกพืชตระกูลถั่ว ของเราก็เลยเลือกปลูกถั่วเขียว เป้าหมายก็คือจะได้กินเมล็ดด้วยเอามาต้มด้วย แล้วก็ไปหั่นก็จะเป็นปุ๋ย เดือนเมษายน พฤษภาคม ก็เก็บลูกเอามาไว้ทำพันธุ์ และไถกลบอีกรอบ เพราะตอนแรกเราไถกลบตอฟางใช้ไหม เราก็ไถกลบก็หว่านถั่วไปด้วย กลุ่มของพวกเรานี้ ไถกลบตอซังข้าวและใช้ถั่วเขียวปรับปรุงบำรุงดินตลอด”

เพ็ญ ผู้ซึ่งเคยร่วมกิจกรรมการส่งเสริมและฝึกอบรมการทำนาอินทรีย์ในรูปแบบต่าง ๆ จนเข้าใจและตระหนักที่จะนำวิธีการใช้พืชตระกูลถั่วมาปรับใช้ในกระบวนการปรับปรุงดิน ซึ่งเขาเห็นว่า ขาวนาอินทรีย์มักจะปลูกปอเทืองซึ่งเป็นพืชตระกูลถั่วชนิดหนึ่งเพื่อการปรับปรุงดิน แต่สำหรับ เพ็ญ เขาเลือกใช้พืชตระกูลถั่วบนเป้าหมายที่เป็นมากกว่าการเป็นปุ๋ยให้กับดิน โดยการปลูก “ถั่วเขียว” เพราะสามารถเก็บผลผลิตมาบริโภคในชีวิตประจำวันได้ ด้วยความรู้คิดต่อการดำเนินชีวิตเช่นนี้ จึงทำให้ทุกรอบฤดูกาลทำนาของเขา จะทำการหว่านเมล็ดพันธุ์ถั่วเขียวลงไปแปลงนาที่มีตอซังข้าวพร้อมกับไถกลบในช่วงเดือนธันวาคมและรอให้ถั่วเขียวมีการเจริญเติบโตเต็มที่ และทำการสังเกตเมล็ดถั่วที่ปลูกว่าความอุดมสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ และ

ในช่วงเดือนเมษายน พฤษภาคม ก็จะเก็บเมล็ดถั่วเอาไปบริโภคและเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกในฤดูถัดไป จึงทำการไถกลบให้กลายเป็นปุ๋ยพืชสดบำรุงดิน ดังนั้น การปลูกถั่วเขียวจึงเป็นแนวปฏิบัติบนฐานคิดของการพึ่งพาตนเอง ในด้านการใช้ปุ๋ยบำรุงดิน และการผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อการบริโภคในครัวเรือน

“พัฒนาคุณภาพดินด้วยปุ๋ยคอกคุณภาพสูง” การพัฒนาคุณภาพดินบนความสัมพันธ์กับความเป็นอินทรีย์นั้น นอกจากชาวนาได้นำแนวทางการปลูกพืชตระกูลถั่วมาใช้ในการสร้างธาตุอาหารในดินแล้ว กระบวนการเพิ่มความสมบูรณ์ของธาตุอาหารก่อนการไถเพาะปลูกก็เป็นแนวปฏิบัติอย่างหนึ่งที่จะต้องดำเนินการ เพื่อให้ดินให้มีคุณภาพมากที่สุด ซึ่งปุ๋ยคอกกลายเป็นปุ๋ยที่สร้างความสมบูรณ์ของธาตุอาหาร ที่ส่งผลต่อการมีผลผลิตที่มีคุณภาพ ดังเรื่องเล่าของ ชัย (นามสมมุติ) ที่เขาได้ใช้ปุ๋ยคอกในการเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดิน

“เราก็มานั่งคิดว่า ทำยังไงดินจะมีธาตุอาหารมาก ๆ เราก็เลยมาใช้ปุ๋ยขี้วัวขี้ควายปรับปรุงดิน ที่บ้านก็เลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริมอยู่แล้ว และเหตุผลอย่างหนึ่งที่เลี้ยงก็เพราะต้องการขี้วัวมาใช้เป็นปุ๋ยนี่แหละ เอามาผสมกับฟางข้าว เศษหญ้า แกลบให้มันเหยียบย่ำในคอก เมื่อมันผสมกับขี้ เราก็จะได้ปุ๋ยอินทรีย์ที่มีคุณภาพมากขึ้น”

การเป็นชาวนาอินทรีย์ที่สามารถสร้างประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการดิน ทำให้ ชัย สามารถทำนาอินทรีย์โดยใช้ปุ๋ยคอกในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพดินตามแนวทางของบรรพบุรุษ และด้วยความเป็นผู้ที่เฝ้าหาความรู้อยู่ตลอดเวลา จากการเข้าร่วมฝึกอบรม ศึกษางานการทำนาเกษตรอินทรีย์อยู่บ่อยครั้ง เขาจึงกลายเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมการและวางแผนการได้มาซึ่งปุ๋ยคอกที่มีคุณภาพสูง ซึ่งไม่ใช่เพียงการเลี้ยงวัวเพื่อให้ได้มูลวัวแฉะเช่นการกระทำในอดีตเท่านั้น แต่วิถีแบบอินทรีย์ที่เขาเข้าใจ คือ การเพิ่มพูนความสามารถในการจัดการธาตุอาหารจากธรรมชาติที่ดีกว่าในอดีต ดังนั้น การได้มาซึ่งปุ๋ยคอกมูลวัวที่มีคุณภาพจึงเป็นการผสมผสานวิถีอดีตเข้ากับวิธีการใหม่ โดยนำฟางข้าว เศษหญ้า และแกลบ เข้าไปผสมในคอกวัวเพื่อให้วัวได้เหยียบย่ำส่วนผสมเหล่านั้นจนกลายเป็นปุ๋ยชั้นดีและเป็นปุ๋ยคอกที่มีคุณภาพ ซึ่งการหันกลับมาใช้ปุ๋ยคอกอย่างจริงจัง และมีการเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลงของดินในแต่ละปีของการเพาะปลูก เขาจึงมีดินที่มีธาตุอาหารสมบูรณ์เพียงพอต่อการเจริญเติบโตของข้าว การสร้างประสบการณ์บนฐานคิดจากอดีต และการจัดการดินในแบบอินทรีย์ที่ชัยได้เรียนรู้มานำมาซึ่งแนวทางการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่เหมาะสมกับตนเอง เขาสามารถเลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริมและใช้ประโยชน์จากมูลวัว ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สามารถพึ่งพาตนเองในด้านปุ๋ยโดยไม่หันหลังกลับไปพึ่งพาปุ๋ยเคมีอีกต่อไป

3. ชาวนานักจัดการพันธุ์ข้าวอินทรีย์บนฐานการพึ่งพาตนเอง

การเลือกพันธุ์ข้าวที่กลายเป็นข้อพิจารณาสำคัญอีกประการหนึ่งของการทำนา ซึ่งโดยทั่วไปชาวนามักจะเลือกพันธุ์ข้าวที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ให้ผลผลิตต่อไร่สูง มีความแข็งแรงและต้านทานโรค และเป็นที่ต้องการของตลาด อย่างไรก็ตาม หัวใจสำคัญของการปลูกข้าวอินทรีย์นั้น คงไม่ใช่เพียงข้อพิจารณาดังกล่าวข้างต้น หากแต่มีเงื่อนไขสำคัญคือการใช้ “เมล็ดพันธุ์อินทรีย์” เพื่อส่งต่อความเป็นอินทรีย์ที่สมบูรณ์ต่อการสู่แปลงปลูก ดังนั้น ชาวนาอินทรีย์จึงมีความจำเป็นต้องเพาะปลูกและพัฒนาพันธุ์ข้าวอินทรีย์เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองด้านเมล็ดพันธุ์ได้อย่างสมบูรณ์

“ค้นหา พัฒนา และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวจากแปลงปลูก” เพราะพันธุ์ข้าวอินทรีย์ คือ จุดเริ่มต้นของข้าวอินทรีย์ที่สมบูรณ์ ชาวนาจึงต้องสร้างความตระหนักต่อตนเองในเรื่องดังกล่าวนี้ ดังเรื่องเล่าของ สุ (นามสมมุติ) ที่เขาสามารถใช้เมล็ดพันธุ์อินทรีย์อันเกิดจากความมุ่งมั่นที่จะเก็บเมล็ดพันธุ์จากแปลงเพาะปลูกของตนเอง พร้อมกันนี้เขายังค้นหาและพัฒนาสายพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่การเพาะปลูก เพื่อให้สามารถปลูกข้าวที่มีคุณภาพ มีผลผลิตที่ดี และสัมพันธ์ไปกับแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ที่สามารถพึ่งพาตนเองในการใช้ปัจจัยการผลิต

“เมล็ดพันธุ์เป็นเหมือนเข็มทิศที่จะนำไปสู่เป้าหมายได้ ถ้าเมล็ดพันธุ์ยังเป็นของบริษัทใหญ่ ๆ เป็นของบริษัทข้ามชาติ หรือเป็นของกลุ่มทุนอยู่นี่ เกษตรกรในกลุ่มเราก็ไปไม่ได้ ถ้าชาวนาไม่เก็บรักษาพันธุ์โดยใช้แปลงนาของตนเองเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยแล้ว ในอนาคตคุณก็ต้องมีปัญหา เพราะคุณต้องพึ่งเมล็ดพันธุ์จากภายนอก เมล็ดพันธุ์จากภายนอกเขาปลูกที่พื้นที่ของเขา มันไม่ใช่พื้นที่ของเราเนาะ มันมาปลูกพื้นที่ของเรา มันอาจจะมีปัญหาได้ เพราะฉะนั้นแปลงนาเรานี่แหละ มันคือพื้นที่ศึกษาวิจัยที่ดีที่สุดที่จะพัฒนาพันธุ์ข้าวและทำการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์”

การซื้อพันธุ์ข้าวที่ผลิตโดยบริษัทธุรกิจการเกษตรมาปลูกนั้น นานวันยิ่งทำให้ สุ รู้สึกถึงภาวะของการพึ่งพา และการสูญเสียความสามารถในการเป็นเจ้าของเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เขาหันกลับมาตระหนัก ต่อการใช้พันธุ์ข้าว คือ การซื้อพันธุ์ข้าวจากบริษัทธุรกิจการเกษตรมาปลูกนั้น ไม่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมการทำนาของเขาเลยแม้แต่น้อย ต้นข้าวไม่แข็งแรงและไม่ได้ให้ผลผลิตต่อไร่ในปริมาณที่เขาพอใจ จึงทำให้เขาหันกลับมาพิจารณาว่า แปลงนาของตนควรเป็นพื้นที่ของการทดลองค้นหาสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับแปลงเพาะปลูก บนความหวังว่าจะสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์

อินทรีย์อันเป็นรากฐานของความปลอดภัยและความมั่นคงทางอาหาร และมีพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่การเพาะปลูกเหมาะสมกับดินที่ใช้ปลูก และเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับตนเองว่า ถ้าต้องเตรียมพันธุ์ข้าวไว้เพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป เขาก็จะมีพันธุ์ข้าวอินทรีย์ที่มีคุณภาพ โดยไม่ต้องพึ่งพาเมล็ดพันธุ์จากภายนอกอีกต่อไป

“ใช้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่” เมื่อความคิดเกี่ยวกับการใช้แปลงนาตนเองเป็นแหล่งค้นหาและพัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมของ สุ ได้ก่อตัวขึ้น เขาจึงนำพันธุ์ข้าวชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่ไม่เคยผ่านกระบวนการปรับปรุงพันธุ์มาทดลองปลูกในผืนนาของตนเอง ซึ่งการลงมือทดลองใช้แปลงนาตนเองเป็นแหล่งค้นหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสม ทำให้เขาค้นพบพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง

“โดยในส่วนตัวนี้ลองหาพันธุ์ข้าวพื้นบ้านมาปลูกหลายสายพันธุ์ มันทำให้เราพบว่า นาของเราเหมาะที่จะปลูกข้าวหอมมะลิแดงมากที่สุด ปลูกออกมาได้ผลผลิตเยอะ แล้วก็กอใหญ่รวงดก หาลิบพวงก็มี ส่วนพันธุ์ที่ปลูกออกมาแล้วไม่ค่อยเหมาะก็คือ ข้าวขี้ตมใหญ่ เพราะข้าวขี้ตมใหญ่ถ้าปลูกในนาดินทราย ข้าวจะแข็งบ่ออ่อน บ่มิมนันบดกกัน ต่างกับนาของเพื่อนที่อยู่ลุ่มน้ำ อยู่ใกล้ลุ่มน้ำยัง ถ้าเอาไปปลูกตรงนั้นจะอ่อน”

เมื่อความคิดเกี่ยวกับการใช้แปลงนาตนเองเป็นแหล่งค้นหาและพัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมของ สุ ได้ก่อตัวขึ้น เขาจึงนำพันธุ์ข้าวชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่ไม่เคยผ่านกระบวนการปรับปรุงพันธุ์มาทดลองปลูกในผืนนาของตนเอง ซึ่งการลงมือทดลองใช้แปลงนาตนเองเป็นแหล่งค้นหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมนี้ ทำให้ สุ เห็นว่าพื้นที่การทำการนาของเขาซึ่งมีสภาพเป็นดินทรายนั้นเหมาะสมที่จะใช้ข้าวพันธุ์ “หอมมะลิแดง” มากที่สุด ส่วนพันธุ์พื้นบ้านที่ชุมชนเรียกว่าข้าวพันธุ์ “ขี้ตมใหญ่” กลับเหมาะสมและเจริญเติบโตได้ดีในสภาพแวดล้อมที่พื้นที่การเพาะปลูกติดลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ของเพื่อนชาวนาในกลุ่มชาวนาอินทรีย์ด้วยกันเอง ผลจากประสบการณ์ในการเพาะปลูกนี้ ทำให้ สุ เข้าใจการใช้พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่มากขึ้น เขาเกิดความเชื่อมั่นและมีความมั่นใจว่า หากต้องเตรียมพันธุ์ไว้ปลูกในแต่ละฤดูกาล ก็จะต้องเตรียมข้าวพันธุ์หอมมะลิแดงเป็นหลักในการเพาะปลูก อันจะนำไปสู่การสร้างประสิทธิภาพในการจัดการพันธุ์ข้าว และไม่ต้องพึ่งพาเมล็ดพันธุ์จากภายนอกอีกต่อไป

4. ชาวนานักจัดการน้ำเพื่อการทำนาอินทรีย์บนพื้นฐานของการดำรงชีวิต

หากพิจารณาข้อคำนึงเกี่ยวกับ “น้ำ” เพื่อการปลูกข้าวอินทรีย์นั้น ข้อปฏิบัติของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้กำหนดให้ชาวนาต้องควบคุมคุณภาพน้ำอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมิติของการตรวจสอบคุณภาพน้ำ เพื่อยืนยันการปลอดการปนเปื้อนจากสารเคมี อันจะเป็นการรับรองว่า น้ำที่ใช้ปลูกและดูแลข้าวคือน้ำที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการควบคุม อย่างไรก็ตาม บริบทการดำรงชีวิตของชาวนาอินทรีย์ในชุมชนแห่งนี้ พวกเขากลับสร้างทางเลือก กำหนดความหมาย และมีแนวปฏิบัติที่แตกต่างออกไป ที่สะท้อนให้เห็นถึงการต่อรอง ความหมายบางประการเกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการทำนาอินทรีย์

“จัดการน้ำให้ปลอดภัยในวิถีแบบพออยู่พอกิน” ในประเด็นการจัดการน้ำเพื่อการทำนาอินทรีย์นี้ ลำ (นามสมมติ) มีมุมมองเกี่ยวกับการประเมินและตรวจสอบคุณภาพน้ำตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ว่าเป็นวิถีทางความเป็นอินทรีย์ที่ไม่สัมพันธ์ไปกับวิถีการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกิน ที่ผลิตข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก โดยประเด็นความปลอดภัยจากสารเคมีนี้ ลำ มั่นใจว่าพื้นที่เพาะปลูกของเขาสามารถจัดการน้ำอย่างเหมาะสม และมีความปลอดภัยเพียงพอ จนเขาสามารถนำน้ำที่ใช้ในการทำนานั้นมาบริโภคดื่มกินได้เช่นกัน

“ช่วงเอาน้ำเข้ามานี้ อยู่มาไม่นานบาดาล สระก็มี นา 5 ไร่หมดทุกอย่าง มีน้ำบาดาล มีสระ สระก็ใหญ่ยากน้ำน้ำ (สระใหญ่ไม่ยุ่งยากในการใช้น้ำ) แต่ว่าอันดับแรกก็ต้องใช้น้ำฝนธรรมชาติแหละถ้าจะดำนา ถ้าปีใดฝนตกก็ได้ใช้น้ำนี้ แต่ว่าปีกลาย (ปีที่แล้ว) นี่ใช้ตลอด ใช้แต่บาดาล สูบใช้ตลอด กลัวข้าวจะตาย ส่วนเรื่องว่าน้ำมันปลอดภัยบ่ (ปลอดภัยหรือไม่) แม้ก้ว่ามันปลอดภัยนะ เขาว่าเอาน้ำไปตรวจ แม้ก้บ่ได้เอาไปตรวจจกเทื่อ (ไม่ได้เอาน้ำไปตรวจสักที) จักลิเอาไปตรวจเฮ็ดหยั่ง (ไม่รู้จะเอาไปตรวจทำไม) มันอยู่ในพื้นที่ของเฮอยู่แล้ว บ่มีไม่ว่าใช้ มีแต่เฮ (ไม่มีใครมาใช้ มีแต่เรา) แม้ก้ว่าน้ำมันก็คืดนะ น้ำขาวใสกินก็ได้เนาะน้ำ แม้ยังกินเลย”

กฎเกณฑ์เรื่องน้ำตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เป็นกฎเกณฑ์ของการสร้างความเป็นชาวนาอินทรีย์บนความเคร่งครัดของกฎระเบียบ หากแต่ในบริบทของการดำรงชีวิตของ ลำ เขากลับเลือกที่จะเป็นผู้ให้ความหมายของความปลอดภัยเรื่องน้ำในมุมมองที่แตกต่างออกไป เพราะตัวเขาเองไม่มุ่งหวังที่จะทำนาอินทรีย์เพื่อการค้า ในตลาดระดับประเทศหรือตลาดสากล ที่จะต้องมีตรารับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เขาจึงไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่ต้องตรวจรับรองแหล่งน้ำ ประกอบกับการตรวจสอบคุณภาพน้ำก็มีขั้นตอนที่ค่อนข้างยุ่งยากและมีค่าใช้จ่ายสูง ลำ จึงเลือกที่จะปฏิเสธคุณค่าความปลอดภัยของน้ำในโลกทางการค้า แต่ได้สร้างความหมายของน้ำปลอดภัยซึ่งสร้างคุณค่าบนความสมเหตุสมผลกับการทำนาอินทรีย์ เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก

5. ชวานานักปักดำเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์

สำหรับการปลูกข้าวอินทรีย์ ชวานาไทยส่วนใหญ่ใช้วิธีการปลูกข้าวใน 2 วิธีหลักๆ คือการทำนาหว่านและการทำนาดำ ซึ่งในบริบทของการทำนาอินทรีย์ในชุมชนแห่งนี้ เลือกที่จะทำนาดำภายใต้ความจริงที่ว่า การปลูกข้าวด้วยการปักดำต้นกล้า จะทำให้ต้นข้าวสามารถเจริญเติบโตได้ดี มีระยะแตกกอดี และมีรวงข้าวที่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ การปักดำจึงกลายเป็นวิถีปฏิบัติของชวานาอินทรีย์อันเกิดจากการทบทวนประสบการณ์บนความเข้าใจ ในวิถีของการปลูกข้าวที่ต้องสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติ

“ปักดำกล้าต้นเดียว เพิ่มผลผลิต” การปักดำซึ่งเป็นวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์ของชวานาในชุมชนนั้น ชวานาได้สั่งสมประสบการณ์การเพิ่มผลผลิตและค้นพบว่า “การปักดำต้นกล้าต้นเดียว” จะทำให้ชวานามีผลผลิตที่สูงกว่าการปักดำต้นกล้า 2-3 ต้นต่อหลุมปลูก ดังที่ ลำ (นามสมมติ) ได้สะท้อนประสบการณ์ในเรื่องนี้ว่า

“แม้ว่ามันต้องดำเอา ถ้าเขาหว่านนี้แม้ว่าข้าวมันบ่งาม เพราะเขาได้ใส่ปุ๋ยเคมีได้ ถ้าใส่ปุ๋ยเคมีมันจะเร่งมันกะได้อยู่ แต่ว่าเขาเอ็ดอินทรีย์นี้ เขาดำเอาดีกว่า ให้ต้นข้าวมันใหญ่แบบมีหม่องหายใจ บ่ต้องแย่งอาหารกัน จังซึ่มลิสต์ แล้วที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือให้ดำกลีบเดียว (ปักดำต้นกล้าเดียว) ดำต้นเดียวเลย ผู้เพิ่นเคยเอ็ดมาก่อน เพิ่นบอกว่าให้ลองเบิ่งเด้อแม่ใหญ่ มันประหยัดกล้าได้ บ่ต้องใส่กล้าหลาย เขากะบ่เมื่อยน้า (คนที่เคยทำมาก่อนบอกให้เรลองทำ เขาบอกว่าเป็นการประหยัดต้นกล้า และตัวเราก็อิ่มเหน็ดเหนื่อย) แม่กะเลยได้มาลองเอ็ดน้าเขา อ้าว! มันกะแม่นความเขานะ (แม่เลยลองทำตามเขา และมันก็เหมือนเขาว่า) ข้าวมันแตกกอดี ต้นมันสมบูรณ์กว่า เพราะบ่มีไผแย่งอาหาร ก็เลยพากันดำต้นเดียว มันก็ดีหลายอย่าง มันจัดการได้”

ลำ ผู้มีประสบการณ์การปลูกข้าวแบบปักดำมาอย่างยาวนาน เขามีความเข้าใจเกี่ยวกับข้อได้เปรียบของการปลูกข้าวแบบปักดำที่สัมพันธ์ไปกับการทำนาอินทรีย์อย่างถ่องแท้ แม้การปักดำจะมีขั้นตอนในการปลูกข้าวที่สลับซับซ้อนมากกว่าการทำนาหว่านและเพิ่มเวลาในการทำนาก็ตาม แต่เขายังเห็นว่าป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้เขาสามารถปลูกข้าวอินทรีย์ได้อย่างประสบผลสำเร็จ แม้จะไม่สอดคล้องกับวิถีของการปลูกข้าวสมัยใหม่ที่คำนึงถึงความสะดวก รวดเร็ว และลดขั้นตอน แต่กลับเป็นการบ่มเพาะความเป็นชวานาอินทรีย์ในตัวเขาให้เติบโตขึ้นไป พร้อมกับการแตกกอของต้นข้าวที่แพร่ขยายความอุดมสมบูรณ์ออกมาภายใต้วิถีการพึ่งพาธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การสั่งสมประสบการณ์ยังต้องการการเรียนรู้เพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ออกมาในความเป็นชวานาอินทรีย์ ซึ่งเขาได้รับคำแนะนำจากชวานาคนอื่นในชุมชนเกี่ยวกับ “การปักดำต้นกล้าต้นเดียว” เพื่อเพิ่มผลผลิต ซึ่งการเปิดใจเรียนรู้และเปิดรับความคิดใหม่ ๆ ทำให้เขาประสบความสำเร็จในวิธีการเพิ่มผลผลิตนาอินทรีย์ จนสามารถจัดการนาอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพและสามารถลดต้นทุนการผลิต จากการลดปริมาณต้นกล้าที่ใช้ในการปักดำด้วยเช่นกัน

6. ชวานานักพัฒนาน้ำหมักชีวภาพ

ภายใต้บริบทการทำนาอินทรีย์ของคนในชุมชน ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกันและการส่งเสริมจากภายนอก เพื่อให้ชวานามองเห็นการพึ่งพาตนเองด้านการใช้ปัจจัยการผลิต และเป็นหนทางที่จะช่วยจัดการพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพ ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพกลายเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญของการเพิ่มผลผลิตหลายคนสามารถนำแนวทางของผู้อื่นในชุมชน หรือแนวทางจากการฝึกอบรมมาใช้ จนเกิดการประยุกต์ใช้กับแปลงนาของตนอย่างเหมาะสม

“ใช้น้ำหมักชีวภาพรกหมู” ภายใต้กระบวนการทำน้ำหมักชีวภาพที่เปิดทางให้แต่ละคนได้เรียนรู้และทดลองทำน้ำหมักไว้ใช้เองนั้น ชวานาจึงเป็นผู้เลือกที่จะใช้ส่วนผสมจากอะไรและดำเนินการแบบใด ด้วยเหตุนี้ ประสบการณ์ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้กับตนเอง จึงกลายเป็นช่องทางของการประกอบสร้างความเป็นตัวตน ดังที่ เพ็ญ (นามสมมติ) ได้ทดลองทำน้ำหมักในหลายๆ รูปแบบ จนค้นพบว่าน้ำหมักที่เกิดจาก “การหมักรกหมู” สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ข้าวได้เป็นอย่างดี

“ผักมันก็เอ็ด (ทำ) อยู่แล้วประจำ มะม่วงสุกเขาก็เอ็ด (ทำ) แต่ว่าลักษณะการหมักไปฉีดพ่นมันจะมีปัญหาอุดตันกรองไม้ดีก็มีฝุ่นเล็ก ๆ อุดตันท่อฉีด เขาก็เลยมาคิดว่า พวกน้ำหมักนี้ มันก็เอาพวกซากสัตว์มาทำเป็นน้ำหมักได้ ช่วงนั้นก็เลี้ยงหมูก็เลยเอารกหมูมาทำ เพราะคิดไปว่ามันเป็นแม่ลูกอ่อน เขาเรียนมาว่าสัตว์มันสะสมอาหารไว้ในกรอไว้เลี้ยงลูกอ่อน มันซิเป็นฮอริโมนก็เลยว่ามันน่าลิ้มอาหารมาก พอเริ่มศึกษามันก็ศึกษาหมด รกหมูมันลิสต์ ฉีดง่าย พวกหอยเชอร์รี่เขาก็หมักอยู่ แต่เขาเลี้ยงหมูเขาก็คิดว่ารกหมูมันใช้ได้ ใช้ไปใช้มาคนเอาข้าวไปกินเขาบอกว่าข้าวเฮามันหอม หอมกว่าข้าวคนอื่น เขาเลยถามว่าใช้อะไรบำรุงเขาก็บอกว่ารกหมูนี้แหละ ก็ใช้มาเรื่อย ๆ ทุกวันนี้ก็หมักก็ใช้อยู่ตลอด”

เพ็ญ เป็นหนึ่งคนที่ผ่านการฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการนำส่วนผสมจากพืชผัก เศษอาหาร ผลไม้สุก มาทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ แต่จุดเชื่อมต่อของการต่อยอดความคิดอันสำคัญ ในการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพที่แตกต่างไปจากคนอื่นนั้น กลับเกิดขึ้นภายใต้บริบทของการดำรงชีวิตของตนเอง เขาเป็นเกษตรกรที่ไม่ได้เพียงยึดอาชีพการทำนาเท่านั้น แต่ยังเลี้ยงหมู เป็นอาชีพเสริม เมื่อหมูกำลังลูกออกมาเขาจึงเกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับรกหมู ซึ่งโดยทั่วไปจะต้องนำไปทิ้งหรือนำไปฝังดิน แต่ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสะสมประสบการณ์เกี่ยวกับรกของสิ่งมีชีวิต จึงทำให้เขาสร้างความเข้าใจกับตนเองว่า รกหมู คือ ที่เก็บสารอาหารสำคัญในการเลี้ยงตัวอ่อนในครรภ์หมู ในรกหมูจะมีสารอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิต เมื่อคิดได้เช่นนั้น เขาจึงนำรกหมูมาทดลองหมักให้เป็นปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ บนความคาดหวังว่า ถ้าสามารถหมักรกหมูได้ สารอาหารที่อยู่ในรกหมูจะเป็นปุ๋ยชั้นดีเมื่อมีการนำไปบำรุงต้นข้าว การสร้างความรู้คิดและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้เขาพบว่าปุ๋ยน้ำหมักจากรกหมูมีการย่อยสลายได้ดีกว่าพืชผักหรือผลไม้ และเมื่อนำไปฉีดพ่นในไร่นาก็สามารถลดปัญหาการอดต้น ของหัวฉิด การหมักรกหมูก็สามารถทำได้ง่าย เพราะไม่ต้องใช้ส่วนผสมหลายอย่าง และรกหมูก็ไม่มีกลิ่นเหม็นคาวหากสามารถ ผสมกับกากน้ำตาลในปริมาณที่พอเหมาะ นอกจากนี้ ข้าวที่เกิดจากน้ำหมักชีวภาพรกหมูยังทำให้ข้าวมีกลิ่นหอมเป็นที่พึงพอใจ แก่ผู้บริโภค การสร้างประสบการณ์กับตนเองของ **เพ็ญ** กลายเป็นกระบวนการสร้างความรู้ในการใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพที่สอดคล้อง ไปกับบริบทการดำเนินชีวิตของตนเอง

อภิปรายผล

หากมองการสร้างความเป็นตัวตนชาวนาอินทรีย์ในฐานะของการสร้างความเป็นนายตนเอง (self-mastery) ที่สามารถกำหนดวิถีการทำนาของตนเองแล้ว ความเป็นนายตัวเองดังกล่าวก็ไม่อาจก่อเกิดอย่างเป็นอิสระผ่านการดำเนิน วิถีนาอินทรีย์เช่นใดก็ได้ หากแต่วิถีนาอินทรีย์เป็นผลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในมิติหนึ่งที่เปิดทางให้ชาวนาสามารถกำหนด แนวทางการทำนาของตนเองบนพรมแดนของวิถีเกษตรกรรมอินทรีย์ ซึ่งการกลายเป็นอย่างนี้ หากระบบความสัมพันธ์ เชิงอำนาจดังกล่าว ไม่ได้อาศัยความรู้ในการสร้างความจริง และเปิดทางเลือกให้เทคโนโลยีแห่งตัวตน หรือปฏิบัติการสร้างตัวตน บนพื้นที่ของความจริงในการเป็นชาวนาอินทรีย์แล้ว ตัวตนในความเป็นความอินทรีย์ย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ดังการอภิปราย

1. จากประเด็นเรื่องเล่า “จากชาวนาเคมีสู่ชาวนาอินทรีย์” ของ **พร ลำ และบุญ** สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการ ทำงานของอำนาจและความรู้ที่สร้างความจริงเกี่ยวกับการทำนาอินทรีย์ มีการแจกจ่ายไหลเวียนบนความสัมพันธ์ทางสังคม ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวนาเปลี่ยนแปลงตนเองไปตามความจริงดังกล่าว และเปิดทางให้ความเป็นตัวตนก่อเกิด ดังนั้น การกลายเป็นอย่างชาวนาอินทรีย์ จึงเป็นผลลัพธ์ของเกมแห่งความจริง (game of truth) ซึ่งคำว่า “เกม” ไม่ใช่กิจกรรม ที่สะท้อนถึงความบันเทิงหรือความสนุกสนาน แต่เกมคือชุดของกฎเกณฑ์/ชุดของกระบวนการที่ทำให้ความจริงถูกผลิต และนำไปสู่การสร้างผลลัพธ์บางอย่างอันแน่นอน (Foucault, 1997 Cited in Danaher, Schirato and Webb, 2000 : 40) ซึ่งความจริงมีฐานะเป็นวาทกรรม (discourse) ที่จัดระเบียบความคิดและวิถีปฏิบัติของผู้คน และเกมแห่งความจริงก็มีฐานะ เป็นปฏิบัติการ (practices) ที่ทำให้ผู้คนจัดการความคิดและวิถีปฏิบัติของตนเองผ่านระบอบของความจริงเหล่านั้น (Peter, 2003 : 208) เช่นนี้ จึงสะท้อนให้เห็นว่าชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากการทำนาเคมี ทั้งปัญหาด้านสุขภาพ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น และดินที่ไร้ชีวิต คือผู้ที่สามารถจัดระเบียบความคิดและเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติของตนสู่ระบอบความจริงของการทำนาอินทรีย์

2. จากประเด็นเรื่องเล่า “ชาวนานักจัดการดินปลอดสารเคมี” ของ **หนู เพ็ญ** และ **ชัย** นั้น วิเคราะห์ได้ว่า ความจริง ของการปรับปรุงดินเพื่อการทำนาอินทรีย์ ได้ก่อปฏิบัติการกับชาวนาในชุมชนผ่านวิถีทางต่าง ๆ ในกิจกรรมการปรับปรุงดิน โดยชาวนามีการสร้างตัวตนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การใช้ตอฟางข้าวบำรุงดินของ **หนู** อันเป็นผลจากการเรียนรู้กับผู้อื่น ที่เห็นว่าบังเกิดผลและส่งผลดีต่อการปรับปรุงดินโดยปราศจากการใช้สารเคมี ทำให้เขาเกิดความตระหนักต่อการรักษา และใช้ประโยชน์จากตอฟางข้าวให้ได้มากที่สุด **เพ็ญ** ซึ่งปลูกถั่วเขียวปรับปรุงดิน ซึ่งเขาทราบแนวทางการปลูกพืชตระกูลถั่ว ปรับปรุงดินที่แพร่มายังชุมชนผ่านกิจกรรมที่หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาส่งเสริมในฐานะที่เป็นกิจกรรมที่ก่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และทำให้เขากำกับตนเองให้ลงมือปลูกพืชตระกูลถั่ว อย่างไรก็ดี เขาได้สร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน โดยการได้เลือกที่จะปลูก ถั่วเขียวเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือนมากกว่าเลือกปลูกพืชตระกูลถั่วชนิดอื่น เช่นเดียวกับ **ชัย** ที่ขบคิดและสร้างประสบการณ์ เกี่ยวกับการปรับปรุงปุ๋ยคอกให้มีคุณภาพสูง เพื่อสร้างดินให้มีคุณภาพและเหมาะสมต่อการปลูกข้าวมากยิ่งขึ้น จากเรื่องเล่า ของชาวนาอินทรีย์ทั้ง 3 คนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของฟูโกต์ ซึ่งมีทัศนะว่า “อำนาจ” ไม่ได้มีศูนย์กลาง แต่กระจายตัว อยู่บนความสัมพันธ์ทางสังคมและเครือข่ายของอำนาจ ที่สลับซับซ้อนในการผลิตสร้างตัวตนประชากร ซึ่งหากจะวิเคราะห์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จึงต้องมองไปที่ความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ของอำนาจ ผ่านการที่ปัจเจกชนและ/หรือกลุ่มคน

ได้สร้างแนวทางแห่งการปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการกำกับตนเองและผู้อื่นภายในสถาบัน ชุมชน หรือสังคมที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง (Foucault, 2001 cited in Malette, 2010 : 59) มากไปกว่านั้น อำนาจยังทำงานสอดประสานไปกับ “ความรู้” เพื่อทำหน้าที่ในการบอก “ความจริง” ว่ามนุษย์ควรปฏิบัติตัวอย่างไร (Foucault, 1980 : 52) โดยมนุษย์อาจเป็นผู้ที่ถูกอยู่ภายใต้ภาวะพึ่งพาหรืออาจกลายเป็นผู้ที่สามารถสร้างความเป็นตัวตนโดยใช้เงื่อนไขของความรู้เพื่อการรู้จักตนเอง (Foucault, 1983 : 212) ดังนั้นการสร้างความเป็นตัวตนผ่านการรู้จักตนเอง หรือการเป็นผู้มีแนวทางเฉพาะตนจึงเป็น “เทคโนโลยีแห่งตัวตน” (Danaher, Schirato & Webb, 2000 : 129) ซึ่งเป็นปฏิบัติการของเสรีภาพที่เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมหนึ่ง ๆ ที่เปิดพื้นที่ให้บุคคลได้ตระหนักต่อความต้องการของตนเอง (Foucault, 1988b: 50-51)

3. จากประเด็นเรื่องเล่า “ชาวนานักจัดการพันธุ์ข้าวอินทรีย์บนฐานการพึ่งพาตนเอง” ผ่านเรื่องเล่าของ สุ ในฐานะชาวนาอินทรีย์ผู้สร้างอิสรภาพในเรื่องพันธุ์ข้าว นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความเป็นตัวตนบนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันมีกฎเกณฑ์การปลูกข้าวที่ต้องใช้เมล็ดพันธุ์อินทรีย์ โดยเขาสามารถนำกฎเกณฑ์ดังกล่าว มาพิจารณาสร้างการรู้จัก และรู้เท่าทันในปัญหาของตนเอง สามารถจัดการพันธุ์ข้าวอย่างเป็นอิสระบนความสัมพันธ์ที่ตนดำรงอยู่ Kjellström (2005, cited in Fejes and Nicoll, 2008 : 71) ซึ่งความสัมพันธ์ของอำนาจและตัวตนนี้ ต้องการการตรวจสอบตนเอง (self-examination) ซึ่งเป็นกระบวนการของการก่อรูปความคิดและการไตร่ตรองตนเอง บนความสัมพันธ์กับระบอบความจริง (Foucault, 1988a : 46) เพื่อการรู้จักตนเอง (know yourself) อันนำไปสู่การสร้างความรู้เฉพาะตน (self-knowledge) และการเป็นนายตัวเอง (self-mastery) ไปในที่สุด (Foucault, 1997 : 87) ดังนั้น การจัดการพันธุ์ข้าวของ สุ จึงเป็นปฏิบัติการสร้างความเป็นตัวตน ชาวนาอินทรีย์บนฐานคิดของการพึ่งพาตนเองด้านเมล็ดพันธุ์

4. จากประเด็นเรื่องเล่า “ชาวนานักจัดการน้ำเพื่อการทำนาอินทรีย์บนพื้นฐานของการดำรงชีวิต” หากพิจารณาวิถีการจัดการน้ำเพื่อการทำนาอินทรีย์ของ ลำ อย่างลึกซึ้งแล้ว แม้เขาจะปฏิเสธกฎเกณฑ์ของมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่จะต้องมีการตรวจสอบการปนเปื้อนสารเคมีในแหล่งน้ำ แต่วิธีการจัดการน้ำในการทำนาภายใต้บริบทของการดำรงชีวิต ก็เป็นการสร้างความหมายและคุณค่าของการทำนาอินทรีย์ในอีกมิติหนึ่ง ที่เขาจะต้องดูแลระบบการใช้น้ำให้ปลอดภัยจากการปนเปื้อนของสารเคมีให้ได้มากที่สุด การจัดการน้ำเพื่อการเพาะปลูกของ ลำ จึงยังคงเป็นกิจกรรมภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นความพยายามที่ดำเนินชีวิตในบริบทของการทำนาแบบอินทรีย์ กล่าวคือเขายังคงสร้างข้อคำนึงถึงการใช้น้ำที่ปลอดสารเคมี อยู่เสมอในแนวทางของตนเอง จึงสอดคล้องกับสิ่งที่จะพูดได้ เน้นย้ำเสมอว่า แม้เทคโนโลยีแห่งตัวตนคือปฏิบัติการของเสรีภาพ (technologies of the self as practices of freedom) แต่ชีวิตมนุษย์ก็ไม่ได้เป็นอิสระไปจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังนั้น หากมีการต่อต้าน (resistance) ใด ๆ เกิดขึ้น การต่อต้านนั้น ๆ ก็ไม่เคยอยู่ภายนอกความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หมายความว่า แทนที่การต่อต้านจะเป็นการปฏิเสธหรือการปฏิเสธของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในความเข้าใจแบบอื่น ๆ แต่กลับเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนตนเองบนเส้นทางของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อันเนื่องมาจากอำนาจได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติของเสรีภาพ (Foucault, 1978 cited in Markula & Pringle, 2006 : 146-147)

5. จากประเด็นเรื่องเล่า “ชาวนานักปักดำเพื่อปลูกชีวิตข้าวอินทรีย์” ผ่านเรื่องเล่าของ ลำ ที่เขาเปิดทางให้ความรู้จากผู้อื่นหรือแหล่งอื่นได้ก่อปฏิบัติการกับตนเอง ผ่านการจัดการแนวทางการปลูกข้าวอย่างเหมาะสมนี้ จึงทำให้เขาประกอบสร้างตัวตนในความเป็นชาวนาอินทรีย์ได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น กลายเป็นภาพสะท้อนของการสร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน ซึ่งหมายถึง การที่มนุษย์สามารถปฏิบัติต่อร่างกาย จิตวิญญาณ ความคิด มีการกำกับตนเอง และการมีวิถีทางดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นวิธีการที่เกิดขึ้นโดยตัวเองหรือได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เพื่อเปลี่ยนผ่านตัวเองไปสู่ความสุข ความบริสุทธิ์ ความสมบูรณ์ การมีปัญญา และความยั่งยืน (Foucault, 1988a : 18)

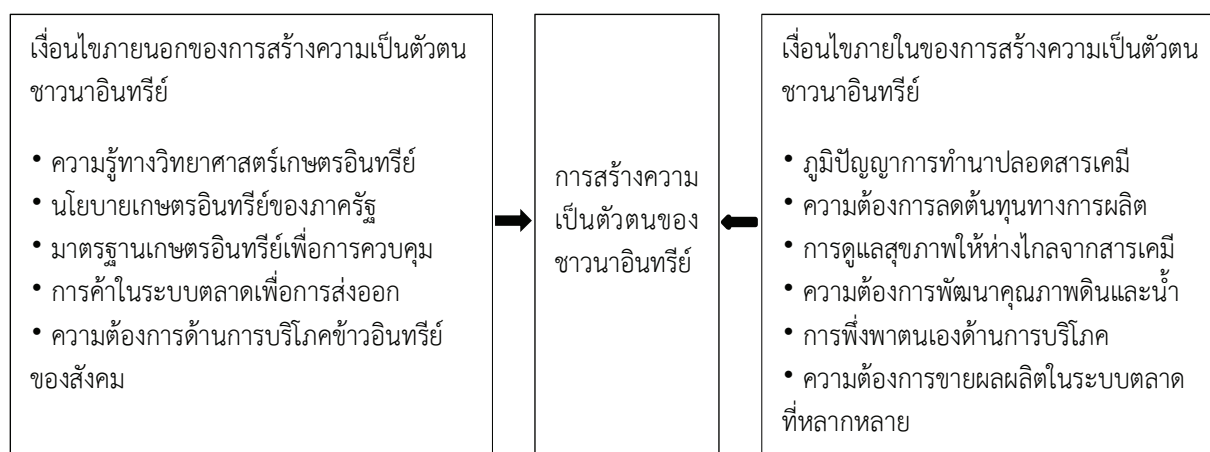
6. จากประเด็นเรื่องเล่า “ชาวนานักพัฒนาน้ำหมักชีวภาพ” ซึ่งการทำปุ๋ยเพิ่มผลผลิตบนความสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีพของ เพ็ญ วิเคราะห์ได้ว่า การพัฒนาน้ำหมักชีวภาพเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากอำนาจ ความรู้ และความจริงของการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ โดยเขาเป็นผู้ออกแบบวิธีการในการเข้าถึงความจริงนั้นด้วยตนเอง ความเป็นไปเช่นนี้ จึงสอดคล้องกับงานศึกษาเรื่อง Green Governmentality : insights and opportunities in the study of nature's rule ของสเตฟานนี รัธเทอร์ฟอร์ด (Rutherford, 2007 : 291) เขาได้ชี้ให้เห็นว่า อำนาจและความรู้สิ่งแวดล้อม เป็นระบบความสัมพันธ์ของกระบวนการสร้างตัวตนให้เป็นนักภูมิศาสตร์ (geographers) ที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ อำนาจและความรู้ได้ผลิตความจริงหรือกฎของธรรมชาติ (nature's rule) ที่นำไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้ นักภูมิศาสตร์สามารถทำงานบนพื้นฐานของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น พื้นที่ (space) ของการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงเปิดช่องทางให้นักภูมิศาสตร์สร้างเทคโนโลยีแห่งตัวตน โดยเป็นผู้ที่สามารถ

ตีความกฎของธรรมชาติ และแสวงหาแนวทางในการจัดการเกี่ยวกับอากาศ (spatiality) ขนาดพื้นที่ (scale) และดินแดน (territory) ซึ่งเป็นความเกี่ยวข้องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

บทสรุป

สำหรับการศึกษาเรื่องเล่าที่นำมโนทัศน์ของมิเชล 푸โกต์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอำนาจ ความรู้ และความจริง ที่เปิดช่องทางให้เทคโนโลยีแห่งตัวตน ซึ่งชาวนาเป็นหรือเลือกเป็นชาวนาอินทรีย์ผ่านปฏิบัติการทางสังคม มาเป็นกรอบของการสร้างความรู้ในงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าการสร้างความเป็นตัวตนของชาวนาอินทรีย์ ไม่ใช่เพียงการทำให้ตนเองกลายเป็นผลผลิตของความคิดที่มาจากภายนอก หากแต่การสร้างความคิดกับตนเองจากภายในและการสร้างประสบการณ์ของการเป็นชาวนาอินทรีย์ ได้ทำให้ชาวนา กำหนดเป้าหมายแห่งชีวิต หรือกำหนดจุดยืนของการเป็นชาวนาอินทรีย์ของตน ดังนั้น ชาวนาจึงเป็นผู้เลือกสรรคุณค่าและสามารถสร้างความรู้การทำนาอินทรีย์ บนความรู้คิดในการกำหนดแนวทางการทำนาอินทรีย์ที่เหมาะสม ซึ่งการเป็นผู้เลือกสรรหรือออกแบบวิธีการทำนาอินทรีย์นี้ ทำให้วิถีนาอินทรีย์เกิดขึ้นบนความสมัครใจ ความปรารถนา และการมีเสรีภาพในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง เพื่อปลูกข้าวอินทรีย์บนความสมดุลของชีวิตทั้งในมิติสุขภาพ การพึ่งพาตนเอง การสร้างเศรษฐกิจภาคครัวเรือนโดยไม่บีบคั้นตนเอง ไปตามกระแสการตลาดข้าวอินทรีย์อันเข้มข้น

จากผลการวิจัย ทำให้มองเห็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างความเป็นตัวตนชาวนาอินทรีย์ ซึ่งมีทั้งเงื่อนไขภายนอกและเงื่อนไขภายในที่ทำให้ชาวนาอินทรีย์มีการต่อรองตนเองภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อกำหนดตนเองว่าการเป็นชาวนาอินทรีย์ที่เหมาะสมกับวิถีการดำรงชีวิตควรจะดำเนินไปตามเงื่อนไขใดบ้าง ที่จะทำให้ตนเองมีความสมบูรณ์ในวิถีของอาชีพ การมีความสุข มีปัญญา และพึ่งพาตนเองได้ภายใต้การสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ดังผังมโนทัศน์ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 เรื่องเล่าที่เกิดจากประสบการณ์และการสร้างความรู้ของชาวนาอินทรีย์ในงานวิจัยนี้ สามารถต่อยอดไปสู่การสร้างแนวปฏิบัติที่ดี หรือนำไปสู่การจัดการความรู้อันเป็นประโยชน์สู่ชาวนาอินทรีย์กลุ่มอื่น ๆ เพื่อการสร้างสรรค์พื้นที่ทางสังคมชาวนาอินทรีย์ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น และไม่ใช่เพียงชาวนาอินทรีย์เท่านั้น ที่สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ หากแต่เกษตรกรอินทรีย์กลุ่มอื่น ๆ ที่ผลิตอาหารอินทรีย์ก็สามารถนำแนวทางที่เกี่ยวข้อง ไปปรับใช้ในงานเกษตรอินทรีย์ของตนได้

1.2 หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ควรให้การสนับสนุนและเป็นตัวกลางในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ของกลุ่มชาวนาในหมู่บ้าน/ตำบลต่าง ๆ เพื่อสร้างโอกาสให้ชาวนาอินทรีย์ในแต่ละกลุ่มชุมชน สามารถแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ในการทำนาอินทรีย์ระหว่างกัน ทั้งนี้เพื่อขยายผลให้วิถีการทำนาอินทรีย์ให้แพร่หลายในหมู่ชาวนา เพื่อร่วมกันผลิตอาหารปลอดภัยต่อสังคม

1.3 นโยบายของรัฐ ควรมีแนวนโยบายและแผนงานที่จะส่งเสริมการตลาดของกลุ่มชาวนาอินทรีย์ที่แตกต่างหลากหลาย ไม่ใช่มุ่งเพียงแนวทางการส่งเสริมให้ชาวนาตรวจรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เพื่อการส่งออก ซึ่งแนวทางการดังกล่าวอาจไม่เหมาะสมต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคในประเทศบางกลุ่ม ดังนั้น อาจสนับสนุนหรือสร้างตลาดทางเลือกให้เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ผลิตในท้องถิ่นสามารถขายผลผลิตให้แก่ผู้บริโภคในท้องถิ่นด้วยเช่นกัน มิใช่เพียงขายให้กับผู้บริโภคนอกชุมชนเท่านั้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการสร้างความเป็นตัวตนชาวนาอินทรีย์ในมิติของการเป็น smart farmer ซึ่งมีความน่าสนใจต่อการพัฒนาวิธีการทำนาอินทรีย์ในยุคปัจจุบัน ซึ่งคนรุ่นใหม่หันกลับมาทำการเกษตรด้วยองค์ความรู้สมัยใหม่ และใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดการพื้นที่ทางการเกษตรมากขึ้น จะทำให้เข้าใจกระบวนการสร้างตัวตนในอีกมิติหนึ่ง และเป็นการสร้างความรู้จากงานวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างแรงผลักดันสำคัญให้คนรุ่นใหม่ มีมุมมองและทัศนคติต่อการทำนาที่เอื้อต่อการพัฒนาการเกษตรกรรมอินทรีย์ของประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Bold, C. (2012). *Using Narrative in Research*. London: SAGE Publications.
- Danaher, G., Schirato, T. and Webb, J. (2000). *Understanding Foucault*. London: SAGE Publications.
- Fejes, A. and Nicoll, K. (2008). *Foucault and Lifelong Learning: Governing the Subject*, London: Routledge.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: selected interviews and other writings*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1983). The subject and power, H. Dreyfus, & P. Rabinow (Eds.). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1988a). Technologies of the self, in L H Martin, H Gutman and P H Hutton (eds) *Technologies of the self : a Seminar with Michel Foucault*. London: Tavistock. 16-49.
- Foucault, M. (1988b). An Aesthetics of Existence, in L.D. Kritzman (ed.) *Michel Foucault Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writing, 1977-1984*, 47-53.
- Foucault, M. (1997). Subjectivity and Truth, *Ethics: Subjectivity and Truth*, ed. P. Rabinow. New York: New Press.
- Kristiansen, P., Taji, A., Reganold, J. (2006). *Organic Agriculture: A Global Perspective*. Collingwood: CSIRO Publishing.
- Malette, S. (2010). *Green Governmentality and its Closeted Metaphysics: Toward an Ontological Relationality*. Victoria: University of Victoria.
- Markula, P., & Pringle, R. (2006). *Foucault, sport and exercise: Power, knowledge and transforming the self*. London: Routledge.
- Peters, M.A. (2003). Truth-telling as an educational practice of the self: Foucault, Parrhesia and the ethics of subjectivity. *Oxford Review of Education*, 29(2), 207-223.
- Rutherford, S. (2007). Green governmentality: insights and opportunities in the study of nature's rule. *Progress in Human Geography*. 31(3), 291-307.
- Savin-Baden and Niekerk. (2007). Narrative inquiry: Theory and practice. *Journal of Geography in Higher Education*, 31(3), 459-472.
- Tamboukou, M. (2013). Foucauldian approach to narrative, In *Doing Narrative Research*. London: Sage.